

היישוב החדש

ערך: דודי זינגר

בין השנים 1882-1914 השתנה היישוב היהודי בארץ ישראל.

לצד היישוב הישן אשר המשיך להתפתח, צמח היישוב החדש עם עלייתם של היהודים אשר הגיעו לארץ ישראל עם שאיפות לאומיות ארוכות טווח, שהאמינו כי יצליחו להביא אחריהם עוד רבים מהעם היהודי היושב בגולה, תוך שיקום מצבה של א"י ובניית חברה חדשה שונה ממה שהיכרו בגולה וביישוב הישן.

האידיאולוגיה שהנחתה את אנשי היישוב החדש:

הלאומיות- הקמת מדינה ליהודים בא"י.

חלק מרכזי מהעולים פעלו לקדם ערכים סוציאליסטים ושיתופיים.

עבודה עברית בדגש על עבודת כפיים חקלאית.

פעולות אנשי היישוב החדש:

- חיזוק התיישבות עירונית מחוץ לארבעת ערי הקודש.
- הקמת יישובים חקלאיים יהודיים.
- חידוש השימוש בשפה העברית כשפת דיבור.
- פיתוח חינוך לאומי ציוני.
- קידום מעמד האישה.

הרכב אוכלוסיית היישוב החדש:

היישוב החדש היה בעיקר אשכנזי אף שהצטרפו אליו גם יהודים מארצות האיסלם, כאשר הבולטים שבהם היו יהודים שעלו מתימן.

היישוב החדש נבנה ע"י בני העלייה הראשונה והשנייה אשר היו בעלי מאפיינים שונים.

עלייה הראשונה (עליית ה"איכרים") 1881-1903- יהודי העלייה הראשונה עלו לארץ בעיקר מרוסיה, רומניה ותימן, על מנת ליצור התיישבות (בניגוד ליישוב הישן שעלה לארץ למטרת לימוד תורה). העלייה מנתה כ-25000 יהודים. רובם ממזרח אירופה (רוסיה, רומניה וכו') וחלק קטן מתוכם היה מתימן (כ-10%). **עלייה זו אופיינה במשפחות שומרות מסורת, רוב העולים בעלייה זו היו דומים לאנשי היישוב הישן, בין העולים היה מיעוט אשר עלו בצורה מאורגנת תחת תנועת חיבת ציון, שהיו שונים באופיים מרוב העולים, הם הדגישו את הצדק הסוציאלי כערך עליון וראו לנגד עיניהם חברה, המושתתת על צדק חברתי ללא ניצול כלכלי, עבודה יהודית ושליטה יהודית מלאה על הקרקעות, שנרכשו בא"י. את השפה העברית ראו כשפה העתידה להיות מדוברת בא"י.**

העלייה השנייה (עליית ה"פועלים") 1904-1914- יהודי העלייה השנייה עלו לארץ בעיקר על מנת לעבוד כשכירים. העלייה מנתה כ-30000 יהודים מתוכם חלק ממזרח אירופה וחלק מתימן. **רוב העולים היו דומים באופיים לאנשי היישוב הישן והעלייה הראשונה, אך הקבוצה הבולטת בעלייה השנייה, זו שהטביעה חותם על היישוב החדש היו צעירים חילונים, סוציאליסטים.**

לסיכום: העלייה הראשונה והשנייה כללה בתוכה עולים רבים אשר היו דומים באופיים לאנשי "היישוב הישן", אך ההשפעה הגדולה על אופייה של החברה היהודית בארץ ישראל השתנתה בעקבות עולי "חיבת ציון" בעלייה הראשונה והצעירים הסוציאליסטים שעלו בעלייה השנייה.

עולי חיבת ציון בעלייה הראשונה:

היו המיעוט בקרב עולי העלייה הראשונה, אך מיעוט זה שינה שינוי מהותי את אופי היישוב היהודי בארץ ישראל, הם נבדלו מבני היישוב הישן ברצונם להתפרנס מעבודה חקלאית או יצרנית ולא מכספי החלוקה.

עולי חיבת ציון הרחיבו את היישוב היהודי בעיקר בערים: ירושלים, יפו וחיפה וחידשו בעזרת הברון רוטשילד ויק"א ("החברה היהודית להתיישבות") צורת התיישבות חקלאית – **המושבה**.

תרומת הקמת המושבות החדשות לפיתוח היישוב היהודי בא"י:

- א. יהודים החלו לעסוק בחקלאות ובעבודות יצרניות,
- ב. הקימו מוסדות הנהגה מקומיים,
- ג. הוקמו מוסדות חינוך לאומיים,
- ד. המושבות הנהיגו את השפה העברית כשפת התנהלות המושבות
- ה. קידום מעמדן של הנשים בתחום החינוך, בכך תרמה העלייה הראשונה להחדרת רעיונות לאומיים ומודרניים ליישוב היהודי בארץ ישראל.

מייסדי המושבות התמודדו עם קשיים רבים:

1. השלטון העות'מאני הוציא צווים אשר הגבילו את העלייה, רכישת הקרקעות ובניית הבתים. בשנת 1884 נאסר עליית יהודים לארץ לגמרי ועלייתם נעשתה באופן בלתי חוקי.
2. היעדר ידע בחקלאות: למתיישבים הראשונים לא היה כל ידע וניסיון בכך, לכן לא ידעו כיצד לעבד האדמות שקנו ובשלב הראשון קנו גידולים שאינם מתאימים לסוג הקרקע, בעקבות חוסר הניסיון הם נקלעו למצב כלכלי חמור.
3. מצב כלכלי קשה: המתיישבים הראשונים השקיעו כספים רבים בקניית הקרקעות ובבניית תחילת התשתית של המושבה, אך עדיין הכסף שהביאו איתם אזל והם נקלעו למצוקה כלכלית קשה.
4. תנאי הטבע והאקלים: בארץ, היה ריבוי ביצות ויתושים מסוכנים שבעקבות הקרבה של המושבת לאותם אזורים האוכלוסייה החלשה חלתה ונפטרה.

סיוע של הברון רוטשילד:

הברון אברהם בנימין אדמונד דה-רוטשילד כונה "הנדיב הידוע" ו"אבי היישוב", פועלו למען היישוב החדש היה רב.

אנשי המושבות פנו לברון רוטשילד בבקשה לעזרה, הוא החליט מסיבות ציוניות לעזור להם ולהשקיע מכספו ברכישת ציוד חקלאי, ייעוץ מקצועי, ייעוץ משפטי והקמת תשתיות, אך דרש ציות מוחלט לפקידים ששיגר לארץ שיפקחו על האיכרים בנוסף רוטשילד בנה מבנים, בתי ספר ומרפאות.

הפקידים מנעו מהאיכרים לפתח יוזמות משלהם וניצלו לרעה את תפקידם, הפקידים שהיו ברובם יהודים מתבוללים, לא העריכו את פועלם של העולים והתנשאו על האירים, בין הפקידים לאיכרים נרשמו חיכוכים רבים.

למרות הסכומים הרבים שהשקיע במהלך 18 שנים, המושבות לא הצליחו להגיע לעצמאות כלכלית ולא הפכו לרווחיות, ולכן בשנת 1900 החליט הברון רוטשילד להעביר את ניהול המושבות לידי חברת יק"א (החברה היהודית להתיישבות אשר הוקמה על ידי הברון הירש) שהצליחה להעמיד את המושבות על רגליהן.

הצעירים הסוציאליסטים בעלייה השנייה:

מבין העולים בעלייה השנייה היו קבוצות מיעוט דומיננטיות אשר השפיעו רבות על אופייה של החברה היהודית בא"י.

מאפייני העולים: בעיקר גברים, חילונים, רווקים, חסרי הון פרטי, היו ביניהם גם בתוך קבוצת הפועלים היו גם נשים, שנאבקו על מעמדן.

רוב הפועלים הסוציאליסטים גדלו בבתים שומרי מסורת, אך עברו תהליך חילון טרם עלייתם, הם עלו מטעמים אידיאולוגיים המשלבים את ערכי הסוציאליזם והלאום.

האידיאולוגיה הסוציאליזם כפי שבאה לידי ביטוי בחיי העולים:

- הם ראו חשיבות גדולה בערך העבודה הכפיים ובמיוחד בעבודת האדמה.

- האמינו במעמד שוויוני לפועלים.

- פעלו להקמת חברה שיתופית שוויונית בכל תחומי החיים.

פעולתם למימוש השקפת עולמם:

- **כיבוש העבודה:** האמנו בעבודה עברית ונהלו מאבק נגד העסקת ערבים במושבות (העסקת פועל ערבי הייתה זולה יותר).
- **כיבוש השמירה-** הקימו את ארגון "בר גיורא" ומאוחר יותר את ארגון "השומר" שהיה מורכב אך ורק משומרים יהודיים לשמירה על המושבות.
- **התיישבות שיתופית-** הקימו את "הקבוצה" שמאוחר יותר נקראה "קיבוץ", צורת התיישבות התואמת את ערך השוויון שבו האמינו.
השיתופיות הקיפה את כל תחומי החיים:
- האדמות עליהם התישבו, לא היו שייכות לאדם פרטי, אלא לכלל הקבוצה.
- הכלכלה בקבוצה הייתה שיתופית.
- כל ההחלטות התקבלו באספת חברים וחייבו את כלל חברי הקבוצה,
- חדר האוכל היה שיתופי.

המפלגות:

האידיאולוגיה של העלייה השנייה יצאה לפועל בעזרת ה"מפלגה" – גוף מאורגן של חברים אשר פעל כקבוצה גדולה בעלת כוח ציבורי למען השגת מטרותיו, באותה תקופה היה מדובר בארגון חדש בנוף הארץ ישראלי.

המפלגות שפעלו באותה התקופה:

- "פועלי ציון" אשר הוקמה ב 1906
- "הפועל הצעיר" אשר הוקמה בשנת 1905.
- " הבלתי מפלגתיים" שכללה חברים שלא מצאו את עצמם בשתי המפלגות הקיימות.

המפלגות כיוונו את חבריהם למקומות עבודה (מציאת מקום עבודה הייתה תלויה בחברות במפלגה). ודאגו לצורכיהם הבסיסיים על ידי הקמת מטבחי פועלים, קופת חולים, דיור לפועלים וכד'.

המפלגות של הפועלים הטביעה את חותמה הרבה אחרי שנות העלייה השנייה, מבין מנהגי אותן המפלגות, בני העלייה השנייה, נוכל למצוא רבים שמלאו שנים רבות לאחר מכן בתפקידי מפתח בהנהגה של התנועה הציונית ושל מדינת ישראל.

בשנת 1930 התאחדו שתי מפלגות הפועלים תחת מפלגה אחת " מפלגת פועלי ארץ ישראל".

גלי העלייה מתימן

בעלייה הראשונה והשנייה היו כ- 5,000 עולים יהודים שהגיעו מתימן, העלייה מתימן החלה בשנת 1881 ומאז המשיכה טפין טפין. העולים הגיעו בשני גלים עיקריים של עלייה. גל ראשון – העלייה מכונה " **אעלה בתמר**".

הגורמים לעלייה:

- גזרות חדשות שגזר השלטון נגד היהודים.
- גורם דתי- אמונה בביאת המשיח, הייתה תחושה בתימן שזו התקופה שבה צריך לבוא המשיח. היהודים סבלו הרבה וטענו שזה "פעמי הגאולה" לשנים הקרובות וצריך לבוא משיח בקרוב. לפי "אעלה בתמר" חילוף האותיות מוביל לשנת תרמ"ב-1882

קשיים איתם התמודדו העולים:

- העדות בארץ (ספרדים ואשכנזים) לא הכירו בהם.
  - עוני קשה.
  - מצוקת דיור.
- העולים מתימן הקפידו לשמור על ייחודיותם ועל מנהגיהם מתימן, הקשיים שהם סבלו גרמו להם להסתגר בתוך עצמם, וכך נוצרו שכונות תימנים, כגון: שכונת "מחנה יהודה" בפתח תקווה, שכונת "נחליאל" בחדרה, שכונות בזיכרון יעקב וביבנאל.
- הם הקפידו על שמירת המצוות ועל הלבוש המסורתי, דבר שהבליט את ייחודם ובדלנותם.